

Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ

ПАСТУШОК ГАННА ІГОРІВНА

УДК 340.12 (043.3)

**КОМУНІТАРНЕ ПРАВО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ВИМІР**

12.00.12 – філософія права

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ
Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Балинська Ольга Михайлівна,
Львівський державний університет
внутрішніх справ,
начальник відділу організації наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Сливка Степан Степанович,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри теорії та філософії права;

кандидат юридичних наук
Донченко Ольга Павлівна,
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича,
доцент кафедри теорії та історії держави і права.

Захист відбудеться «2» липня 2013 р. о 9³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у загальній бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ (79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26).

Автореферат розісланий «28» травня 2013 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Євроінтеграційний курс України, проголошений ще у 90-ті роки ХХ століття, пов'язаний із вирішенням низки завдань, насамперед тих, що стосуються розвитку демократичних процесів, підвищення рівня якості життя, адаптації національного законодавства до законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС). Орієнтація на євростандарти у праві стимулює пошук оптимальних шляхів конвергенції правових систем. Ідеться не про автоматичне (через ратифікацію) запровадження нових норм, а передовсім про обґрунтовану імплементацію в українські нормативно-правові акти сучасних надбань європейської правової теорії і практики, зокрема тих, що стосуються регулювання суспільних відносин у ЄС, а саме – комунітарного права, яке охоплює всі правові норми, що діють у межах цієї правової спільноти для її функціонування і розвитку.

Концепція комунітарного права виникла на початку 50-х років ХХ ст. Саме тоді розпочався процес формування в Європі нової «особливої «наднаціональної» організації публічної влади» (1951 р. – створення Європейського об'єднання вугілля та сталі, а 1957 р. – Європейського економічного співтовариства та Європейського співтовариства з атомної енергії). Поширення тенденції «наддержавності» у праві пов'язане зі створенням на базі цих співтовариств у 1992 р. Європейського Союзу, наділеного відповідними нормативними повноваженнями. І хоча інтеграційні процеси відбувалися на всіх континентах, однак саме у Західній Європі вони виявилися максимально результативними.

За останні шістьдесят років у Європі сформувався єдиний економічний і соціокультурний простір, що дало змогу європейським країнам розбудувати єдину правову спільноту. Протягом останніх десятиліть Європейська спільнота збільшилася з 6 до 27 держав-учасниць, що, безумовно, вплинуло на розширення території та позначилося на підвищенні її статусу на міжнародній арені.

Ці процеси у контексті євроінтеграційних намірів України заслуговують на те, щоби стати предметом дослідження вітчизняної юриспруденції. Проте доводиться констатувати, що праці, в яких був би здійснений комплексний філософсько-правовий і теоретико-методологічний аналіз такого багатоаспектного правового явища, як комунітарне право, поки що не опубліковані. Філософським підґрунтям дослідження означеної проблематики може слугувати спадщина таких мислителів, як: Платон, Арістотель, Т. Аквінський, Г. Гроцій, Ш.-Л. Монтеск'є, Дж. Мілль, І. Кант, Г. Гегель, Ф. Тьонніс, Г. Кельзен, Х. Арендт, А. Етціоні, Е. Макінтайр, С. Хантінгтон, Ф. Фукуяма та інші. Чимало цінних ідей містять праці сучасних учених

О. Бандури, В. Бачиніна, С. Головатого, А. Козловського, А. Кравченка, С. Максимова, В. Нерсесянца, Ю. Оборотова, Н. Оніщенко, С. Рабіновича, С. Сливки, М. Цимбалюка та інших. Низку важливих методологічних положень, що стосуються філософського аналізу європейського та комунітарного права, висловлено у публікаціях О. Андрійчука, В. Бігуна, М. Костицького, В. Ляшенко (Вовк), О. Мережка, Р. Петрова, Л. Удовика, Ю. Чайковського та інших. Окремі аспекти становлення, розвитку й функціонування комунітарного права як складової права Європейського Союзу висвітлили М. Гардеген, В. Горбатенко, О. Гріненко, В. Евінтон, Л. Ентін, В. Кернз, В. Колесніченко, Т. Комарова, О. Лаба, Л. Луць, М. Марченко, М. Микієвич, В. Муравйов, А. Омельченко, Н. Онішко, В. Опришко, О. Руденко, В. Співак, О. Стрельцова, А. Татам, Б. Топорнік, О. Тюрін.

Однак немає вітчизняних філософсько-правових досліджень комунітарного права як засобу впорядкування буття наддержавної спільноти, зокрема вирішення прагматичних проблем її функціонування, що зумовило потребу вивчення сутності такого типу права на основі узагальнення практичного досвіду його реалізації в нових інтеграційних правових реаліях. Дослідження комунітарного права у контексті філософії права актуальне з декількох причин. По-перше, формування комунітарного права пов'язане з новим типом правосвідомості, правової культури, правової спільноти, а отже, і суспільних відносин. По-друге, досвід створення і розвитку комунітарного права на прикладі ЄС демонструє ефективність і своєчасність таких трансформацій, а його приклад може використовуватися під час реформування стратегічної політики інших наддержавних об'єднань. По-третє, пізнання сутності комунітарного права важливе для усвідомлення нових ціннісних ідей права, розкриття доцільності їх адаптації до правового життя нашої країни, яка прагне набути членства в ЄС. Усе це й зумовило вибір теми дисертації.

Емпіричною базою дослідження стали матеріали рішень Суду Європейських співтовариств; нормативною базою – законодавство Європейських співтовариств та Європейського Союзу, нормативно-правові акти України, прийняті з метою адаптації національного законодавства до законодавства ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації безпосередньо пов'язана з комплексом науково-дослідних робіт Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Філософсько-правові та теоретико-історичні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (державний реєстраційний номер 0109U007855) та «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (державний реєстраційний номер 0113U002433).

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження – розкрити філософські засади комунітарного права як засобу регулювання суспільних відносин у межах ЄС як наддержавної правової спільноти.

Для досягнення цієї мети визначено такі основні задачі:

- розкрити онтологічне закорінення комунітарного права як суспільного феномена;
- вивчити правову спільноту з позицій комунітаризму та комунітарного права;
- з’ясувати пізнавальний потенціал комунітарного права ЄС;
- виявити аксіологічні особливості комунітарного права ЄС;
- визначити основні принципи комунітарного права ЄС;
- обґрунтувати соціально-психологічну визначеність комунітарного права ЄС;
- дослідити роль і значення комунітарного права у формуванні європейської правової культури;
- з’ясувати ефективність дії комунітарного права ЄС у тривекторному співвідношенні «особа – спільнота – право»;
- репрезентувати філософську концепцію комунітарного права ЄС.

Об’єкт дослідження – правові засоби регулювання суспільних відносин у межах наддержавної правової спільноти.

Предмет дослідження – філософсько-правова характеристика комунітарного права Європейського Союзу.

Методи дослідження обрано відповідно до мети і задач, а також особливостей об’єкта і предмета наукового пошуку задля їх усебічного вивчення й осмислення. Методологічною основою дослідження став комплекс філософсько-світоглядних, загальнонаукових і спеціально-правових методів, зокрема: *діалектичний* – сприяв аналізу всіх можливих точок зору в дослідженні комунітарного права як явища, що перебуває у постійному розвитку і динаміці (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.3); *герменевтичний* – застосовано під час формування дефініції комунітарного права, її пояснення і тлумачення (підрозділи 1.3, 1.4); *аксіологічний* – для з’ясування ціннісних орієнтирів комунітарного права, зорієнтованих на задоволення потреб наддержавної правової спільноти через задоволення потреб певної держави й окремої людини, і навпаки (підрозділи 2.2, 2.3); *гносеологічний* – використаний у вивченні комунітарного права як пізнавального чинника інтегрального правового простору (підрозділ 2.1); *антропологічний* – сприяв розумінню комунітарного права як особливого регулятора відносин у наддержавній спільноті, норми якого безпосередньо спрямовані на врахування інтересів усіх її учасників (підрозділи 3.1, 3.2, 3.3); *логічний* – застосований для отримання узагальнених знань про комунітарне право, формування нових понять і

термінів, послідовного викладу матеріалу (підрозділи 1.3, 1.4, 2.1, 3.2); *історичний* – з його допомогою проаналізовано виникнення, становлення та функціонування комунітарного права (підрозділ 1.3); *порівняльно-правовий* – використано для зіставлення понять міжнародного, європейського та комунітарного права, а також західного та східного типів правової ментальності (підрозділи 1.3, 3.1); *синергетичний* – сприяв дослідженню процесів самоорганізації та саморегулювання нових наддержавних структур як полікультурних правових спільнот (підрозділи 1.4, 2.1, 3.3); *структурно-системний* – дав змогу розглянути наддержавну правову спільноту як єдину систему взаємодіючих держав-учасниць (підрозділи 1.4, 3.3); *соціальний* – допоміг розкрити сутність комунітарного права на основі реальних соціальних фактів і подій у ЄС (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2); *формально-юридичний* – застосовано під час аналізу комунітарного права через типізацію його основних принципів (підрозділ 2.3); *метод теоретико-правового моделювання* – використаний під час опису моделі комунітарного права як ідеального типу права у наддержавній правовій спільноті (підрозділи 1.3, 1.4, 3.3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим українським комплексним філософсько-правовим дослідженням комунітарного права – нового для українських реалій суспільного феномена, що покликаний регулювати відносини у межах наддержавного об'єднання як цілісної правової спільноти. Зокрема:

вперше:

– здійснено теоретичну інтерпретацію філософсько-онтологічного розуміння комунітарного права як специфічного регулятивного засобу наддержавного утворення, що регламентує міждержавні, інституційні й міжособові відносини у межах держав-членів правової спільноти на основі поєднання принципів національного й міжнародного права;

– обґрунтовано тлумачення правової спільноти у вузькому (етнічному, національному) й широкому (наддержавному) значеннях на основі зіставлення засад комунітаризму й комунітарного права;

– запропоновано градацію аксіологічних характеристик комунітарного права через побудову своєрідної ієрархії традиційних (справедливість, свобода, рівність, солідарність, моральність) і нових суспільних цінностей (гармонізація та прогнозування);

– визначено соціально-психологічну природу комунітарного права ЄС, що пов'язана зі збереженням національних особливостей правового менталітету держав-членів спільноти і духовною налаштованістю соціуму на формування полікультурного співтовариства;

– доведено феноменологічну значущість комунітарного права на прикладі права Європейського Союзу, що полягає у формуванні нового типу

правової культури на основі спільної правової традиції Європи та елементів різних національних правових культур;

удосконалено:

– гносеологічний підхід до комунітарного права як засобу відтворення закономірностей економічного і політичного простору ЄС, що ґрунтується на узгодженні комунітарних правових норм і приписів з національно-правовими особливостями держав-учасниць;

– систему принципів комунітарного права ЄС шляхом виокремлення та типізації їх як функціональних, організаційних і комунікативних;

дістали подальшого розвитку:

– дефініція «комунітарне право», для змістовного поглиблення якої використано діалектичну тріаду «загальне – особливе – одиничне», де загальне – міжнародне, особливе – європейське, одиничне – власне комунітарне право, що сприяє розумінню та осмисленню його основних онтологічних засад;

– трактування функціонального тривекторного співвідношення «особа – спільнота – право» у контексті прагматизму виникнення та дієвості комунітарного права ЄС.

Практичне значення одержаних результатів. Результати наукового дослідження, сформульовані в положеннях дисертації та висновках, спрямовані на розвиток філософсько-правової теорії та методології, поглиблення знань із загального правознавства та міжнародного права.

Результати дисертації можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення специфіки права Європейського Союзу і розгляду доцільності імплементації комунітарних правових норм в українське законодавство;

– у *правотворчій сфері* – з метою узагальнення досвіду правового регулювання в межах ЄС для вдосконалення процесів законопроектування та законотворення в Україні, а також підвищення рівня правової освіти, свідомості та культури вітчизняного законодавця;

– у *навчальному процесі* – для підготовки навчальної та методичної літератури з дисциплін «Філософія права», «Теорія держави і права», «Юридична деонтологія», «Міжнародне право», а також надання допомоги курсантам і студентам у самостійній роботі з відповідних навчальних курсів (використовується у навчальному процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, акт впровадження від 14 березня 2013 р. № 8).

Особистий внесок здобувача. Дисертація виконана здобувачем самостійно, усі сформульовані в ній положення та висновки ґрунтуються на особистих дослідженнях.

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри теорії та історії держави і права факультету з підготовки

слідчих Львівського державного університету внутрішніх справ, а також на постійно діючому міжкафедральному семінарі з розгляду дисертацій за спеціальністю 12.00.12 – філософія права.

Крім цього, основні положення дисертації висвітлено у доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах, як: круглий стіл «Порівняльне правознавство: загальнотеоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 22 травня 2009 р.), щорічна Всеукраїнська наукова конференція ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 25 вересня 2009 р., 24 вересня 2010 р., 30 вересня 2011 р.), Всеукраїнський круглий стіл «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (м. Львів, 5 березня 2010 р., 18 лютого 2011 р., 17 лютого 2012 р.), III Всеукраїнський круглий стіл «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (м. Львів, 9 грудня 2011 р.), IV міжнародна наукова конференція «Компаративістські читання» (м. Львів, 27–29 квітня 2012 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Правове виховання як умова формування правової культури в сучасному соціумі» (м. Харків, 16 травня 2012 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи розвитку науки» (м. Гданськ, 28–30 листопада 2012 р.).

Публікації. Основні положення дисертації відображено у семи наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях із юридичних наук (два з них – закордонні), а також дванадцяти тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура дисертації зумовлена об'єктом, предметом, метою та задачами дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (286 найменувань) та одного додатку. Загальний обсяг дисертації становить 223 сторінок, із них основний текст – 187 сторінок, список використаних джерел – 30 сторінок, додаток – 3 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено його об'єкт і предмет, описано методи дослідження, розкрито наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення, наведено дані про їх апробацію та публікацію.

Розділ 1 «Онтологічна природа комунітарного права» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Стан дослідження проблем філософії комунітарного права» на основі аналізу філософських та загальнотеоретичних правових джерел визначено, що комунітарне право слід розглядати як частину права ЄС, хоча нині точиться дискусія стосовно природи комунітарного права. Дехто з науковців вважає його частиною міжнародного права, а дехто – частиною національного права. Їх опоненти схильні до того, що це право є самостійною, унікальною правовою системою, яка творить автономний правопорядок, що відрізняється від національного та міжнародного права. Окремі дослідники називають його третьою сферою. Однак усі, хто так чи інакше звертався до вивчення комунітарного права, не торкалися питань щодо його філософського розуміння, онтологічного закорінення та сутності, пізнавальної природи та функціонування як компонента єдиного правового простору, ціннісних особливостей і принципів, антропологічної сутності, а відтак, його значення для людини та її впливу на його вдосконалення.

У підрозділі 1.2 «Методологія дослідження проблем філософії комунітарного права» з'ясовано значення методологічних засобів у пізнанні комунітарного права як єдиної цілісної системи, що включає різні елементи, у розумінні особливостей його змісту та функціонального призначення, виявленні зв'язків між його частинами з метою вироблення ефективних і дієвих норм та розширення меж впливу. Вибір конкретних методів дослідження комунітарного права залежав від специфіки досліджуваного об'єкта і поставлених задач.

У підрозділі 1.3 «Основні засади комунітарного права Європейського Союзу» розкрито філософсько-онтологічне розуміння комунітарного права як специфічного регулятивного засобу адаптації суспільства до нових соціально-політичних і правових реалій, адже воно виникло на потребу правової спільноти (у процесі становлення та функціонування Європейських співтовариств, що згодом стали основою Європейського Союзу) і було зорієнтоване на досягнення матеріального благополуччя населення та забезпечення захисту спільних інтересів членів цієї спільноти.

Досліджено історичний шлях становлення комунітарного права, межі дії якого визначала територія невеликого митного союзу шести країн (тепер у ЄС – їх 27). Визначено дефініцію «комунітарне право» через діалектичну тріаду «загальне – особливе – одиничне», де загальне – міжнародне, особливе – європейське, одиничне – власне комунітарне право, що сприяє розумінню та осмисленню його основних онтологічних засад. Зазначено, що функціональність комунітарного права спрямована на задоволення потреб і спільних інтересів усіх членів правової спільноти заради досягнення загального блага, формування відчуття нерозривного зв'язку з соціальним середовищем, внутрішньої духовної єдності, взаємної зобов'язаності та відповідальності, а

також на толерантне поєднання міжнародного і національного права та оптимізацію міжкультурної правової комунікації у багатонаціональному середовищі.

Підрозділ 1.4 «Правова спільнота як джерело виникнення та середовище функціонування комунітарного права» присвячено розгляду феномена правової спільноти у вузькому (етнічному, національному) й широкому (наддержавному) розумінні на основі зіставлення засад комунітаризму і комунітарного права. У цьому типі права значно розширено розуміння спільноти порівняно з позицією класичних комунітаристів, які виступають проти наддержавного об'єднання, що протистоїть універсальним принципам справедливого співжиття та існування норм права, а отже, проти засад комунітарного права. Однак деякі основні ідеї комунітаризму відтворені у комунітарному праві (загальне благо, гарантування певних стандартів життя кожному, налагодження всебічних зв'язків між усіма членами правової спільноти, зміцнення суспільних відносин в умовах світової інтеграції), що служить об'єднувальним чинником у системі цього права, зорієнтованим на впорядкування відносин у наддержавній правовій спільноті.

Розділ 2 «Гносеологічний та аксіологічний виміри комунітарного права Європейського Союзу» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Комунітарне право Європейського Союзу як засіб пізнання правового простору» застосовано гносеологічний підхід до комунітарного права як засобу відтворення закономірностей економічного і політичного простору ЄС без кордону та обмежень щодо пересування людей, товарів, капіталу, послуг, що базується на єдиному розумінні, тобто взаємній узгодженості змісту й механізму реалізації комунітарних правових норм і приписів при одночасному збереженні національно-правових особливостей усіх держав-учасниць наддержавної спільноти. Встановлено, що комунітарне право здатне адекватно реагувати на ризики і переваги, пов'язані зі становленням наддержавної спільноти. Наприклад, створення єдиного комунітарного правового простору викликає певні застороги, адже однорідність, стандартизація, уніфікація становить загрозу для традиційного національного права, державного суверенітету, національно-культурної та етнічної ідентичності конкретної держави. Щоправда, це значною мірою компенсується перевагами входження до єдиного правового простору, внаслідок чого створюються більші можливості захисту прав, основних свобод і законних інтересів громадян, демократизації суспільства на засадах правового плюралізму, формування нового (політично незаангажованого) типу правосвідомості та правового мислення тощо.

У підрозділі 2.2 «Ціннісні характеристики комунітарного права Європейського Союзу» розкрито аксіологічні характеристики комунітарного

права, завдяки яким проявляється його сутність і дієвість у контексті наддержавної спільноти. У межах аксіосфери комунітарного права цінності формуються у певній динамічній ієрархії. Ядро цієї ієрархії цінностей становлять державний суверенітет, демократія, правовий плюралізм і правопорядок, що реалізуються на підставі таких традиційних і нових суспільних цінностей, як справедливість, свобода, рівність, солідарність, моральність, гармонізація та прогнозування.

У підрозділі 2.3 «Принципи комунітарного права Європейського Союзу» визначено основні принципи ЄС та їх типізацію. Виокремлено функціональні (верховенство права; пряма дія; заборона дискримінації або однакове ставлення; сумлінність у співпраці); організаційні (субсидіарність; пропорційність) та комунікативні (міжкультурна комунікація; толерантність) принципи. Важливу роль у розкритті сутності принципів комунітарного права виконує Суд Європейських Співтовариств, який тлумачить правові норми Європейського Союзу, забезпечує однакове розуміння комунітарного права в усіх державах-учасниках та розкриває його істинний зміст. Завдяки практиці цього Суду формується чимало філософських, логіко-гносеологічних моделей і техніко-юридичних властивостей комунітарного права, що дозволяє знайти у ньому гармонійний баланс між суцільним і належним, динамічним і статистичним, абстрактним і конкретним, підвищити його значення як ефективного засобу регулювання суспільних відносин у наддержавній правовій спільноті.

Розділ 3 «Соціально-антропологічна визначеність комунітарного права Європейського Союзу» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Соціально-психологічна природа комунітарного права Європейського Союзу» обґрунтовано соціальну та психологічну сутність комунітарного права, що ідентифікується кожною країною, яка входить до складу наддержавної правової спільноти, а також усією спільнотою загалом. Соціально-психологічні чинники європейського континенту стали орієнтиром у формуванні та функціонуванні комунітарного права, а також вплинули на відродження спільної правової традиції, що допомагає знаходити баланс у правовій єдності та створює загальну духовну налаштованість людей. Усвідомлення проблем, що постають перед ЄС, сприяє єднанню народів, визнанню спільних цінностей у праві, в яких відображаються ментальність західноєвропейського типу, здатність сприймати і забезпечувати нові культурні цінності та здобутки у відстоюванні прав і свобод людини, утвердження справедливості, свободи, рівності, відповідності суспільним сподіванням і спроможність виступати універсальним правовим засобом захисту кожного. Комунітарне право увібрало в себе колорит національних правових систем держав-учасниць ЄС, правові традиції, духовні цінності й колективний досвід юридичної практики.

У підрозділі 3.2 «Комунітарне право як чинник формування європейського типу правової культури» досліджено роль і значення комунітарного права у формуванні європейської правової культури на основі відродження спільної правової традиції Європи (заснованої на грецькій філософії, римському праві та нормах християнської етики) і поєднання елементів різних національних правових культур держав-учасниць ЄС при одночасному збереженні їх національних ідентичностей.

У підрозділі 3.3 «Прагматизм комунітарного права Європейського Союзу у співвідношенні «особа – спільнота – право» з'ясовано практичну доцільність виникнення та дієвості норм комунітарного права у тривекторному співвідношенні, коли рішення приймаються шляхом глобального демократичного консенсусу, а кінцевою метою стає реалізація турботи про кожного громадянина, його добробут і захист цінностей при одночасному збереженні співзалежних зв'язків між усіма членами правової спільноти, збалансованості їхніх взаємовідносин, урівноваженні протилежних інтересів, що сприяє виробленню спільних цінностей між людиною і державою та між державами-учасницями наддержавної спільноти. Прагматизм комунітарного права знайшов своє відображення у правовому надбанні ЄС – принципі *acquis communautaire*, що застосовується у країнах-членах ЄС, а також у державах, які прагнуть вступити до Союзу (у тому числі й в Україні). Перед останніми стоїть зобов'язання втілення *acquis communautaire* у внутрішнє законодавство, що, відповідно, вимагає перегляду багатьох світоглядних позицій у концепціях їх правових систем.

ВИСНОВКИ

Дисертація є комплексним філософсько-правовим дослідженням нового для правової системи України суспільного явища – комунітарного права, що виникло й функціонує в такому наддержавному об'єднанні, як Європейський Союз. Встановлення його онтологічної природи, обґрунтування філософсько-правового розуміння як частини механізму регулювання цілісної правової спільноти, характеристика ієрархії цінностей, які воно репрезентує, визначення його ролі у формуванні європейської культури – аналітичний розгляд цих та інших питань став основою для підсумкових узагальнень, формулювання низки положень, що є результатом дослідження. Зокрема:

1. З'ясовано, що онтологічна природа комунітарного права полягає у його адаптації до нових суспільно-політичних і правових реалій, адже воно виникло на потребу наддержавної правової спільноти (наприклад, у процесі становлення та функціонування Європейських співтовариств, а згодом стало основою права

Європейського Союзу) і зорієнтоване на досягнення матеріального благополуччя населення та забезпечення захисту спільних інтересів членів цієї спільноти. Філософське сприйняття комунітарного права обґрунтоване трактуванням його як регулятивного засобу, що регламентує міждержавні, інституційні й міжособистісні відносини у межах держав-членів правової спільноти на основі специфічного методу регулювання, що ґрунтується на уніфікації ознак і принципів національного й міжнародного права з пріоритетом останнього у відносинах зовнішнього (наддержавного) характеру.

Водночас комунітарне право, попри поєднання ознак, характерних для національного і міжнародного права, відрізняється від них низкою специфічних особливостей, що засвідчують соціальну зумовленість його формування і розвитку тими політико-правовими процесами, що почалися зі середини ХХ ст. в Європі. Зокрема, до таких специфічних характеристик можна віднести те, що комунітарне право: а) є проекцією внутрішнього правопорядку держави на наддержавний рівень (єдина валюта, громадянство, ринок послуг); б) охоплює сферу між національним і міжнародним правом, де має всезагальний характер; в) реалізується через суди держав-членів Європейської спільноти; г) зорієнтоване на поглиблення інтеграції між державами-членами спільноти; ґ) має пряму дію і не потребує імплементації у національну правову систему.

2. Визначено, що ідеї комунітаризму спрямовані на збереження та захист спільноти (у вузькому, етнічному, національному розумінні), що ґрунтується на обопільній та безумовній підтримці, високих моральних чеснотах, культурних прихильностях та почуттях, а також на солідарній відповідальності членів спільноти, що заперечує універсалізм етики та нормативізм права. Натомість, комунітарне право спрямоване на регулювання відносин у наддержавному співтоваристві (розуміння спільноти у широкому розумінні), що впливає на інтерпретацію соціального буття і життєдіяльності особи: йдеться про спрямування життєдіяльності таких об'єднань на захист спільних цінностей, дотримання автономії особи і збереження суспільного порядку, що відображається у духовно-матеріальних і суб'єкт-об'єктних відносинах у суспільстві та втілюється у праворозумінні, правотворенні та правореалізації. У такому контексті правова спільнота, попри збереження класичних ознак комунітаризму, набуває широкого значення з наголошенням на наддержавному статусі. Адже вона стає джерелом виникнення, об'єктом регулювання і середовищем реалізації комунітарного права, а отже, переростає з асоціації мікроспільноти обшинного типу в наддержавну правову спільноту.

3. Виявлено, що пізнавальний потенціал комунітарного права полягає у демонструванні закономірностей єдиного економічного і політичного простору

функціонування наддержавного об'єднання. Тут правова спільнота стає середовищем, у якому побутують стійкі форми комунітарного права, де функціонують національно-правові акти всіх держав-членів ЄС і створено належні умови для їх загальної уніфікації, однакового розуміння та реалізації з огляду на норми комунітарного права. У комунітарному праві відображається єдність різноманіття регульованого ним простору, взаємна узгодженість змісту і механізму реалізації комунітарних правових норм і приписів з одночасним збереженням національно-правових особливостей усіх держав-членів спільноти.

4. Досліджено, що ціннісні характеристики комунітарного права формуються відповідно до його специфіки та особливостей. У центрі ієрархії цінностей комунітарного права – державний суверенітет, демократія, правовий плюралізм, правопорядок, що реалізуються на підставі таких традиційних природних цінностей, як справедливість, свобода, рівність, солідарність, моральність (перше коло), а також нових – гармонізація та прогнозування (друге коло).

Державний суверенітет як основна цінність комунітарного об'єднання гарантується державам-членам, котрі є рівноправними учасниками комунітарних відносин, що проявляється у повазі до їхньої територіальної цілісності й самостійності в ухваленні державних рішень. Утвердження принципів демократії проявляється у праві кожного громадянина брати участь у житті правової спільноти. Правовий плюралізм гарантує свободу дискусій, наявності різноманітних підходів, концепцій, ідей тощо. Забезпечення правопорядку полягає у збереженні спільного правового поля, дієвість якого заснована на нормативній базі комунітарного права. Ефективність норм комунітарного права забезпечується іманентною узгодженістю з такими цінностями, як справедливість, свобода, рівність і солідарність. На цій же основі різні інтереси держав-членів ураховуються у спільноті завдяки гармонізації (збалансуванню нормативної бази) та виробленню стратегій (прогнозуванню) подальшого вдосконалення норм комунітарного права.

5. Визначено, що аналіз основних засад комунітарного права як основи регулювання спільноти, заснованої на загальнолюдських принципах права, допомагає глибше зрозуміти природу цього суспільного феномена. Важливу роль у розкритті сутності принципів комунітарного права виконує Суд Європейських співтовариств, який тлумачить закони Європейського Союзу. Суд ЄС забезпечує однакове розуміння комунітарного права в усіх державах-учасницях та розкриває його істинний зміст. Завдяки практиці цього Суду формуються філософські, логіко-гносеологічні моделі й техніко-юридичні властивості цього типу права, що дозволяє знаходити у ньому гармонійний баланс між суцим і належним, динамічним і статистичним, абстрактним і

конкретним, підвищувати його значення як ефективного засобу регулювання суспільних відносин у наддержавній правовій спільноті.

Сутнісні (основні) принципи комунітарного права можна поділити на *функціональні* (верховенство права, пряма дія, заборона дискримінації, тобто однакове ставлення, сумлінність у співпраці); *організаційні* (субсидіарність, пропорційність) та *комунікативні* (міжкультурна комунікація, толерантність).

6. Враховано, що соціально-психологічну природу комунітарного права визначають національні особливості правового менталітету держав-членів спільноти, що виникли на основі духовної налаштованості соціуму на формування полікультурного співтовариства. Процеси інтеграції на Європейському континенті, безумовно, позначаються на правовому менталітеті, який набуває характерних ознак одночасно західної та східної етнокультур із домінуванням першої. На основі єднання і толерантної взаємодії націй і народів підвищується рівень усвідомлення спільності цінностей комунітарного права, формується готовність сприймати і реалізовувати нові культурні цінності та здобутки у захисті прав і свобод людини, посилюються наміри утверджувати принципи справедливості, свободи, рівності, відповідності суспільним сподіванням.

7. Доведено, що комунітарне право, увібравши правові цінності, культурні надбання, національні особливості, вагомий практичний досвід усіх держав-членів ЄС, впливає на формування європейської правової культури, що трансформується через взаємопроникнення та взаємодоповнення компонентів різних правових систем. Це право ґрунтується на особливостях романо-германської та англо-американської правових систем, а також – що не менш важливо – на загальній віротерпимості. Через процес правової акультурації спостерігається сприйняття одним народом тих чи інших форм правової культури іншого народу, в чому виконує важливу роль міжкультурний діалог, під час якого відбувається взаємозбагачення та синтез різних культур зі збереженням національних ідентичностей і правових традицій.

8. Підтверджено, що прагматизм комунітарного права проявляється у тривекторному співвідношенні «особа – спільнота – право». Адже особа є головним суб'єктом творення права, що перебуває у соціальних зв'язках і формується у межах певної спільноти, водночас впливаючи на неї. Це сприяє вдосконаленню міжособистісних відносин, посиленню морального взаємообов'язку. Комунітарне право спрямоване на задоволення потреб людей і водночас гармонізує інтереси держав-членів у полікультурному середовищі, допомагає їм перебувати у стані єдності та взаємодії. Ефективність функціонування комунітарного права визначається виваженістю і динамізмом дієвості його норм, що сприяє підтриманню суспільної рівноваги, яка

досягається шляхом переговорів, діалогів, компромісів у врегулюванні конфліктних ситуацій, а відтак, у розробленні спільних стратегічних рішень.

9. З'ясовано, що філософську концепцію комунітарного права можна застосовувати до правової системи не тільки ЄС, а й інших наддержавних правових спільнот, адже ця концепція пропонує загальні положення сутності, принципів функціонування, соціальної значущості, що властиві комунітарному праву як специфічному суспільному феномену. З огляду на це можна резюмувати, що філософія комунітарного права ґрунтується на новому типі праворозуміння, в якому одночасно джерелом права, середовищем його функціонування та об'єктом регулювання є наддержавна правова спільнота. Такий підхід виник у структурі соціологічного аналізу правової дійсності з акцентуванням не на соціальній поведінці, а на добровільності соціального об'єднання держав у правову спільноту й орієнтації на досягнення загального блага. Крім того, нормативним джерелом комунітарного права є одночасно і національне, і міжнародне право. Це демонструє позитивістський підхід до розуміння комунітарного права як нової концепції світоглядної імплікації праворозуміння через поєднання національного та універсального у праві, зокрема правового традиціоналізму та інноваційності.

Філософсько-правове парадигмальне сприйняття комунітарного права узалежене від трактування його як регулятора правовідносин між суб'єктами на засадах не конкурентоспроможності чи протистояння національних правових систем, а добровільного і взаємовигідного партнерства між ними, зорієнтованого не лише на врегулювання можливих суперечностей чи конфліктних ситуацій, а передусім на поглиблення інтеграційних процесів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пастушок Г.І. Співвідношення міжнародного, європейського та комунітарного права (філософські аспекти) / Г.І. Пастушок // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2009. – Вип. 4. – С. 373–378.

2. Пастушок Г.І. Вплив процесу інтеграції на формування європейської правової культури / Г.І. Пастушок // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2010. – Вип. 4. – С. 478–484.

3. Пастушок Г.І. До визначення поняття комунітарне право / Г.І. Пастушок // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності: збірник наукових праць. – Донецьк, 2011. – № 4 (47). – С. 19–23.

4. Пастушок Г.І. Гносеологічний потенціал комунітарного права у єднанні правового простору / Г.І. Пастушок // Актуальні проблеми держави і права:

збірник наукових праць. – Одеса: Юридична література, 2012. – Вип. 64. – С. 207–214.

5. Пастушок Г.І. Формування комунітарного права під впливом глобалізаційних процесів: гносеологічний аспект / Г.І. Пастушок // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2012. – Вип. 4. – С. 528–536.

6. Pastushok A.I. Principles of Community Law: Philosophic and Legal Analysis / A.I. Pastushok // European Researcher. – 2012. – Vol. (37). – № 12-2. – С. 2225–2230.

7. Пастушок А.И. Государственный суверенитет в контексте комунітарного права / А.И. Пастушок // Вестник Саратовской государственной юридической академии. – 2013. – № 1 (90). – С. 21–25.

8. Пастушок Г.І. Вплив глобалізації на формування наддержавного права / Г.І. Пастушок // Проблеми державотворення та правотворення в Україні (в контексті порівняльного правознавства та права на приватність): матеріали круглого столу (м. Львів, 22 травня 2009 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 198–201.

9. Пастушок Г.І. Концепція комунітарного права / Г.І. Пастушок // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Третій звітній Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 25 вересня 2009 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2009. – С. 106–108.

10. Пастушок Г.І. Співвідношення міжнародного, європейського та комунітарного права у філософсько-правовій думці / Г.І. Пастушок // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: матеріали учасників Всеукр. круглого столу (м. Львів, 5 березня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 206–209.

11. Пастушок Г.І. Людина як громадянин Всесвіту у філософії комунітарного права / Г.І. Пастушок // Філософські, методологічні й психологічні проблеми права: тези доп. III Всеукр. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 23 квітня 2010 р.). – К.: КНУВС, 2010. – С. 164–165.

12. Пастушок Г.І. Вплив процесу інтеграції на національну ідентичність / Г.І. Пастушок // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей Всеукр. наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 24 вересня 2010 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2010. – С. 134–137.

12. Пастушок Г.І. Вплив концепції комунітаризму на право / Г.І. Пастушок // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: матеріали II регіон. круглого столу (м. Львів, 18 лютого 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 301–303.

14. Пастушок Г.І. Співвідношення понять «суспільство» та «спільнота» / Г.І. Пастушок // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського

суспільства в Україні: тези доповідей учасників звітної наук. конф. ад'юнктів, аспірантів та здобувачів (м. Львів, 30 вересня 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 198–201.

15. Пастушок Г.І. До поняття права у спільноті / Г.І. Пастушок // Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування: тези доповідей III Всеукр. круглого столу (м. Львів, 9 грудня 2011 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – С. 199–202.

16. Пастушок Г.І. Принципи комунітарного права / Г.І. Пастушок // Проблеми державотворення та правотворення в Україні: тези доповідей учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 17 лютого 2012 р.). – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 393–395.

17. Пастушок Г.І. Співвідношення норм міжнародного та комунітарного права / Г.І. Пастушок // Порівняльне правознавство: сучасний стан і перспективи розвитку: збірник наукових праць / за ред. Ю.С. Шемшученка, В.П. Тихого, М.М. Цимбалюка, І.С. Гриценка; упор. О.В. Кресін, І.М. Ситар. – Львів: ЛьвДУВС, 2012. – С. 267–272.

18. Пастушок Г.І. Формування нового типу правової культури / Г.І. Пастушок // Правове виховання як умова формування правової культури в сучасному соціумі: тези Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16 травня 2012 р.). – Харків: Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2012. – С. 291–295.

19. Пастушок Г.І. Правовий менталітет як чинник формування та функціонування комунітарного права / Г.І. Пастушок // *Perspektywy rozwoju nauki: zbiór raportów naukowych* (28.11.2012 – 30.11.2012). – Gdańsk: Wydawca: Sp. z o. o. «Diamond trading tour», 2012. – S. 17–22.

АНОТАЦІЯ

Пастушок Г.І. Комунітарне право Європейського Союзу: філософсько-правовий вимір. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.12 – філософія права. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2013.

Дисертацію присвячено філософсько-правовому дослідженню комунітарного права Європейського Союзу як специфічного регулятора суспільних відносин у наддержавній спільноті.

Розкрито філософсько-онтологічне розуміння комунітарного права Європейського Союзу; обґрунтовано дефініцію «комунітарне право» через діалектичну тріаду «загальне – особливе – одиничне»; інтерпретовано його

філософсько-правове розуміння як частини механізму регулювання цілісності інтересів і потреб наддержавної правової спільноти. З'ясовано потенційні можливості комунітарного права у відтворенні й розвитку політичного та економічного правового простору ЄС; охарактеризовано аксіологічні особливості ієрархії цінностей; визначено основні принципи комунітарного права; обґрунтовано соціально-психологічну сутність комунітарного права, що полягає у збереженні національних особливостей правового менталітету держав-членів спільноти та впливає на формування нового типу європейської правової культури. Узагальнено прагматизм створення та функціонування комунітарного права з орієнтацією на підтримання суспільної рівноваги та вироблення спільних стратегічних рішень.

Ключові слова: комунітарне право, комунітаризм, Європейські співтовариства, Європейський Союз, правова спільнота, наддержавна спільнота, правовий простір.

АННОТАЦІЯ

Пастушок А.И. Коммунитарное право Европейского Союза: философско-правовое измерение. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.12 – философия права. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2013.

Диссертация посвящена философско-правовому исследованию коммунитарного права Европейского Союза как специфического регулятора общественных отношений в надгосударственном сообществе. Раскрыт позитивистский подход к пониманию коммунитарного права как новая концепция мировоззренческой импликации правопонимания через сочетание национального и универсального в праве, в частности правового традиционализма и инновационности.

Раскрыто философско-онтологическое понимание коммунитарного права Европейского Союза. Выяснено, что онтологическая природа коммунитарного права состоит в его адаптации к новым общественно-политическим и правовым реалиям, поскольку коммунитарное право возникло из необходимости функционирования надгосударственного правового сообщества (в процессе становления Европейских сообществ, а впоследствии стало основой права Европейского Союза) и ориентировано на достижение материального благополучия населения и обеспечение защиты общих интересов участников этого сообщества. Обоснована дефиниция коммунитарного права через

диалектическую триаду «общее – особое – единичное», где общее – международное, особое – европейское, единичное – собственно коммунитарное право, что способствует пониманию и осмыслению его основных онтологических основ. Интерпретировано его философско-правовое понимание как части механизма регулирования целостности интересов и потребностей надгосударственного правового сообщества. Раскрыт феномен правового сообщества в узком и широком смысле на основе сопоставления принципов коммунитаризма и коммунитарного права.

Определены потенциальные возможности коммунитарного права в воспроизведении и развитии политического и экономического правового пространства ЕС, основанные на согласовании коммунитарных правовых норм и предписаний с национально-правовыми особенностями государств-участников. Охарактеризованы аксиологические особенности коммунитарного права через построение своеобразной иерархии традиционных и новых общественных ценностей. Основу иерархии ценностей коммунитарного права составляют государственный суверенитет, демократия, правовой плюрализм, правопорядок, базисными традиционными природными ценностями которых являются справедливость, свобода, равенство, солидарность, нравственность (первый круг), а также гармонизация и прогнозирование (второй круг). Определены основные принципы коммунитарного права: функциональные (верховенство права, прямое действие, запрет дискриминации, т.е. одинаковое отношение, добросовестность в сотрудничестве), организационные (субсидиарность, пропорциональность) и коммуникативные (межкультурная коммуникация, толерантность).

Обоснована социально-психологическая сущность коммунитарного права, заключающаяся в сохранении национальных особенностей правового менталитета государств-членов сообщества. Доказана значимость коммунитарного права в формировании европейской правовой культуры, в основу которой заложены общие правовые традиции Европы и элементы различных правовых культур. Обобщён опыт функционирования коммунитарного права и определена его эффективность в поддержании общественного равновесия и выработке общих стратегических решений.

Философско-правовой прагматизм коммунитарного права проявляется в его действенности как регулятора правоотношений между субъектами на основе добровольного и взаимовыгодного партнерства между ними, ориентированного на урегулирование противоречий или конфликтных ситуаций, а прежде всего на углубление интеграционных процессов.

Ключевые слова: коммунитарное право, коммунитаризм, Европейское сообщество, Европейский Союз, правовая общность, надгосударственное сообщество, правовое пространство.

ANNOTATION

Pastushok G.I. Communitarian law of the European Union: the philosophical and legal aspects. – Manuscript rights reserved.

Thesis on scientific degree of Candidate of legal Sciences on speciality 12.00.12 – Philosophy of Law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2013.

The dissertation deals with philosophical and legal examination of communitarian law of the European Union as a specific regulator of public relations in a superpower community.

Philosophical and ontological understanding of communitarian law of the European Union is revealed, the definition of ‘communitarian law’ is grounded through the dialectic triad of ‘general – specific – single’, and its philosophical and legal understanding is explained as a part of a mechanism of regulation of continuum of interests and needs of a superpower legal community. The potential resources of communitarian law in recreation and development of political and economic legal space of the European Union are clarified; the axiological peculiarities of values’ hierarchy are characterized, the main principles of communitarian law are defined. It is also grounded social and psychological essence of communitarian law that lies in keeping national features of legal mentality of the states-members of the community and has the influence on the formation of a new type of the European legal culture. Pragmatism of developing and functioning of communitarian law, focused on maintenance of the public balance and producing of common strategic decisions, is summed up.

Key words: communitarian law, communitarism, the European communities, the European Union, legal community, superpower community, legal space.

Підписано до друку 27.05.2013 р.
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. № 80-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.